

СТРУКТУРА ТА СЕМАНТИКА ДЕНУМЕРАЛЬНИХ ДЕРИВАТИВ

Стаття присвячена вивченню структурних і семантичних особливостей однослівних одиниць номінації, утворених від словосполучень. Звернення до цієї теми зумовлено потребою вивчення шляхів і способів поповнення лексичного складу англійської мови. Об'єктом дослідження даної статті є денумеральні деривати сучасної англійської мови; предметом – семантичні й структурні особливості утворення, розвитку денумеральних дериватів та їх твірних у англійській мові.

За останні роки спостерігається зацікавленість лінгвістів проблемою денумеральної деривації. Під поняттям «денумеральної деривації» ми розуміємо процес утворення нових однослівних одиниць номінації на основі словосполучень. Наслідком денумеральної деривації є виникнення однослівних одиниць номінації, шляхом зміни структури / семантики вихідної одиниці. Структурно-семантичні зміни, яких зазнають словосполучення англійської мови в процесі свого розвитку, зумовлюють появу нових одиниць мови, які можуть бути інноваціями як за формою, так і за значенням. Окрім того, у процесі історичного розвитку, у деяких денумеральних дериватів спостерігаються семантичні звуження, розширення значення та переосмислення. Причому деривати, утворені від словосполучень, можуть слугувати джерелом виникнення нових похідних слів, що свідчить про динамізм мови [2].

Словосполучення англійської мови є постійним джерелом поповнення інноваційного корпусу. Утворення слів від словосполучень ґрунтується на інтеграції лексичного та фразеологічного рівнів. Провідними способами денумеральних дериватів у англійській мові є морфолого-синтаксичний та лексико-морфологічний. Варто зазначити, що багато вчених, які студіюють питання словотворення, розглядають обидва зазначені способи як один. Так, В.В. Виноградов та М.М. Шанський іменують його *еліптичним стягненням* [7, с. 115], О.М. Бабкін вживає термін *семантичне намагнічення* [1, с. 27],

В.К.Янцен застосовує термін *регенерація* [10, с. 159], В.М. Мокієнко називає даний процес *імплікування* стійкого словосполучення в слово [4, с. 13]. О.В.Петров виокремлює й оказіональні способи утворення, до яких належать замінене словотворення, словотвірна контамінація [5].

Усі похідні лексичні одиниці утворюються у межах таких частин мови, як іменник, дієслово та прикметник. Денумеральні деривати семантично співвідносяться зі твірними словосполученнями. Вони не суперечать мовній системі, її розвитку, а навпаки, підтримуючись нею, поповнюють і збагачують її. У сучасному мовознавстві словосполучення розглядають як номінативні одиниці, що існують на позначення певних явищ об'єктивної дійсності. Словосполучувальна номінація вторинна за своїм характером, оскільки слова, що входять до складу словосполучення вже мають у мові статус засобів номінації, зазнають переосмислення і використовуються в новій для них функції на позначення дійсності. Формування смислу нового найменування відбувається під безпосереднім впливом змісту вихідного найменування, яке детермінує характер відображення дійсності у похідній номінації, задаючи той чи інший ракурс її розгляду і тим самим опосередковуючи це зображення [3].

У процесі вторинної непрямой номінації відбувається взаємодія п'яти компонентів: дійсності; понятійно-мовної форми її відображення; сигніфікату вихідного найменування; віднесеності нового смислу до дійсності; мовної форми в її вторинній функції номінації [7].

Поряд із первинним (для непохідних знаків) і вторинним (для знаків, що мотивовані будь-якими іншими мовними одиницями) способами номінації існує ще один тип номінації – третинна номінація – для характеристики способу відображення дійсності денумеративами, що утворені на базі вторинної номінації. Напр.: *fif-th-s*.

Семантика вихідних словосполучень опосередкована значенням наявних в її складі слів, що свідчить про те, що вони є вторинними номінаціями. Образна основа слів, що утворилася внаслідок денумеральної деривації, відсилає нас до твірних словосполучень, що є знаками вторинної номінації, а,

отже, як однослівні так і багатослівні номінативні одиниці відносимо до знаків третинної номінації. Напр.: *two heads – twoheaded*.

Головними рушійними чинниками, які постійно впливають на розвиток мови, її еволюцію, є як позамовні, або зовнішні, так і внутрішньомовні, або внутрішні фактори. Серед зовнішніх чинників лінгвального розвитку виділяють передусім соціально-історичні, географічні, демографічні, соціолінгвістичні, культурні та естетичні аспекти.

До внутрішньомовних чинників впливу на розвиток мови більшість учених зараховує такі, що зумовлені властивостями певної мовної системи, серед яких виділяють: системну організацію мови, що ґрунтується на взаємозалежності її елементів; тенденції до ускладнення, збагачення мовної структури; прагнення до обмеження труднощів лінгвальної інформації; тенденцію до інтеграції, яка виявляється водночас із тенденцією до диференціації елементів мови; принцип економії мовної енергії, лінгвальних засобів; тенденцію до надання переваги більш експресивним мовним формам. Об'єктом лінгвальних змін виступають усі одиниці, їхні відношення, а також правила побудови і вживання [6, с. 321].

Лексичні одиниці, що становлять об'єкт нашого дослідження, як і всі інші мовні одиниці, завдячують своїм народженням і функціонуванням позамовним і внутрішньомовним чинникам. Сферою виникнення денумеральних дериватів є переважно розмовне, діалектне, професійне мовлення, художня література та публіцистика, де постійно існує потреба висловитись коротко, дотепно, образно, не забуваючи про емоції та експресію. Такі одиниці – засіб інформаційного впливу на інтелектуальне сприйняття слухача і на його емоції, психіку - покликані формувати його світоглядну позицію. Денумеральна деривація виступає як одне з джерел поповнення існуючого словника, яке вважається об'єктивним законом розвитку мови, без існування якого вона не могла б у повній мірі виконувати свою комунікативну функцію. Мова не має у своєму розпорядженні значної кількості виразових засобів, бо вони обмежені,

неповні і недостатньо досконалі. А мислення, у свою чергу, рухливіше та багатше за своїм змістом.

Серед денумеративів зустрічаються в основному іменники і прикметники. Напр.: *one-up* – той, хто має переваги; *one-way-love* – нерозділене кохання; *one-two-one* – поєдинок; *two by four* – товста папка. Серед дієслівних денумеративів зустрічаються слова, утворені способом конверсії. Напр.: *to one-up* – мати перевагу на одне очко; *to four-flush* – займатися замилюванням очей. У словотворчому денумеративному процесі використовуються найчастіше основи числівників *one, two, three, million*. Напр.: *once, oneness, twice, thrice, threefold, milliard, milliary, billion*. У дериватах основа числівника посідає центральне місце і виступає мотивуючим елементом [8, с. 351].

Денумеральні деривати – специфічні лексичні одиниці. На відміну від регулярного словотвору, відфраземне словотворення є своєрідним, що зумовлено особливостями структури й семантики твірних одиниць, вторинних за своєю природою стійких сполучень слів, семантика яких, зазвичай, не впливає із значень окремих компонентів, а закріплена за всім висловом. Вивчення словотвору висуває багато нових аспектів розкриття природи похідного слова.

Серед денумеральних дериватів розрізняють прості, складні та складнопохідні утворення. Під простим словом розуміємо безафіксе, неконвертоване суцільнооформлене утворення, на зразок: *fives, sevens*. До наступної групи належать складні слова, утворені в результаті словоскладення, – *композиції*. У них нумеральна основа займає препозитивне положення відносно другого компонента, що зумовлюється премодифікацією числівника у вихідних сполученнях. Напр.: *three-cornered* ← *three corners*, *two-headed* ← *two heads*. Структурні й семантичні зв'язки компонентів денумеративів характеризуються формальною та семантичною компресією. Семантична єдність композитів є похідною та адитивною. Складні денумеральні композити вказують на кількісні характеристики людей (*six-footer, twenty-strong-group*), об'єктів (*two-edged, three-corned*), явищ, процесів

(*three-match four*), часових параметрів (*three-monthed, four-year-old*). Серед дериватів виокремлюються слова, утворені способом *експліцитної деривації*, що виникла внаслідок суфіксації, префіксації або ж того чи іншого одночасно [9, с. 48]. Напр.: *once, thirtysome*.

Для повної характеристики похідних слів необхідно вивчати не лише структурний, але й семантичний аспект словотвірних процесів. Характеристика семантичного аспекту денумеральної деривації вважається більш складним завданням, ніж описання її структурного буття, оскільки значення слова – це більш «невловима» субстанція, порівняно із формою. Похідні одиниці корелюють з основами числівників, залежать від них. Основа числівника має потенційні можливості виявляти себе у сполучувальній комбінаториці, в селективних внутрішньословесних зв'язках. В англійській мові нумеральні основи вживаються в основному в дериватах, утворених шляхом афіксації та словоскладення. Афікси, що розширюють нумеральні основи, співвідносять похідні одиниці з різними лексико-граматичними розрядами. Напр.: *fifth, fiver, to five, seventysome, forties, twice, three-wheeler, twinned, four-flusher*.

Семантична структура денумеральних дериватів відображає становлення нумерального пласта лексики, образотворчу спроможність мови, адаптивні можливості квантитативних одиниць. Перспективним вважаємо вивчення потенції числівників у корпусі нумеральних та денумеральних конструкцій, тобто внутрісистемних координат та за межами числівника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабкин А.М. Русская фразеология, ее развитие и источники / А.М.Бабкин. – Л.: Наука, 1970. – 263 с.
2. Виноградов В.В. Русский язык. (Грамматическое учение о слове). –М.: Высшая школа, 1972. – 614 с.
3. Кубрякова Е.С. Коммуникативная лингвистика и новые задачи словообразования / Е.С. Кубрякова // Науч. Труды МГПИИЯ им. Мориса Тореза. – М., 1982. – Вып. 186. – С. 24-36.

4. Мокієнко В.М. Лексичне і фразеологічне значення / В.М. Мокієнко // Мовознавство. – 1988. – № 4. – С. 10–21.
5. Петров А.В. Компоненты фразем и их лексические варианты в аспекте словообразовательной деривации / А.В. Петров // Русская филология. Украинский вестник. – 2003. – № 3–4 (24). – С.12–18.
6. Почепцов Г.Г. Русская семиотика / Г.Г. Почепцов. – М.: Руфл-бук, – К.: Ваклер. – 2001. – 768 с.
7. Шанский Н.М. Очерки по русскому словообразованию / Н.М. Шанский. – М.: Изд-во МГУ, 1968. – 309 с.
8. Швачко С.О. Лінгвістичний статус числівника сучасної англійської мови // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського державного лінгвістичного університету. Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія. – Київ: КНЛУ, 2002. – Вип. № 6. – С. 349–356.
9. Швачко С.О. Квантитативні одиниці англійської мови: перекладацькі аспекти. – Посібник. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2008. – 128 с.
10. Янцен В.К. Регенерация как способ образования новых слов на базе фразеологизмов. / В.К. Янцен // Словообразование и номинативная деривация в славянских языках. – Гродно, 1982. – Ч.1. – С. 159–160.